

PECULIARITIES OF THE USE OF EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN TEACHING MENTALLY RETARDED CHILDREN

Inomova Sharofat.

Student JDPI named after A.Qodiriy
Faculty of Pedagogy and Psychology
direction of defectology
4 course 404 group

Annotation: At present, the state takes various measures to create favorable conditions for children and adolescents in need of assistance to receive educational and methodological assistance. A healthy generation is the pride of parents. The dream of a healthy generation is one of the noble values of our nation, which has been the basis of our family, life and aspirations for thousands of years.

Keywords: Education, mentally retarded, children and adolescents, upbringing, knowledge, development.

AQLI ZAIF BOLALARNI O'QITISHDA TA'LIM TEXNOLOGIYALARINI QOLLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

Inomova Sharofat.

Talabasi A.Qodiriy nomidagi JDPI
Pedagogika va psixologiya fakulteti
defektologiya yo'nalishi
4 kurs 404 guruh

Annotatsiya: Hozirgi kunda yordamga muxtoj bo'lgan bolalar va yosh o'smirlarning ta'limiy, uslubiy yordam olishlari uchun qulay sharoitlar yaratish maqsadida davlatimiz tomonidan turli xil chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda. Sog'lom avlod ota-ona faxridir. Sog'lom avlod orzusi ming yillardan beri ajdodlarimizdan o'tib kelayotgan oilamiz, hayotimiz, intilishlarimiz mohiyati asosiga aylanib ketgan, millatimizga xos ezgu qadriyatlarimizdan biridir.

Kalit so'zlar: Ta'lim, aqli zaif, bolalar va yosh o'smirlar, tarbiya, bilim, rivojlanish.

Aqli zaif deganda bosh miyaning organik jihatdan jarohatlanishi natijasida psixik, birinchi navbatda intellektual rivojlanishning turg'un pasayishi tushuniladi. Aqli zaif bolalar umum ta'lim maktablari dasturini o'zlashtirishga qodir bo'lmaydilar. Og'ir darajadagi aqli zaif bolalar maktabda bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirib ololmaydilar. Aqliy zaiflik - bu butun ruhiyatning, umuman shaxsning markaziy asab tizimiga barqaror organik shikastlanishi natijasida sifatli o'zgarish. Bu nafaqat rivojlanish, balki hissiyotlar, irodalar, xatti-harakatlar, jismoniy rivojlanishda ham azoblanadigan rivojlanishning atipiyasi. Aqli zaif bolalar bilim qiziqishlarining rivojlanmaganligi bilan ajralib turadi, bu ularning bilimga bo'lgan ehtiyojni his qiladigan oddiy rivojlanayotgan tengdoshlaridan kam ekanligidir. Ular sekinroq sur'atlarga ega va idrokni kam farqlashadi. Aqli zaif bolalarni o'qitishda bu xususiyatlar tan olishning sust sur'atlarida namoyon bo'ladi, shuningdek, o'quvchilar ko'pincha ovozi

harflar,so'zlar o'xshash harflar, raqamlar, ob'ektlarni chalkashtirib yuborishadi. Idrok hajmining torayishi ham qayd etilgan. Ushbu toifadagi bolalar umumiy tushunish uchun muhim bo'lgan materialni ko'rmasdan yoki eshitmasdan tomosha qilinayotgan ob'ektning alohida qismlarini eshitishadi. Ta'kidlashning barcha kamchiliklari ushbu jarayonning yetarli emasligi fonida yuzaga keladi. Ularning idrokini boshqarish kerak.Aqli zaif bolalardagi barcha aqliy operatsiyalar yetarli darajada shakllanmagan va o'ziga xos xususiyatlarga ega. Obektlarni sintez qilish va tahlil qilish qiyin. Ularning alohida qismlarini ob'ektlarga (matnda) ajratib, bolalar ular o'rtasida aloqa o'rnatmaydilar. Obekt va hodisalardagi asosiy narsani ajratib bo'lmaydigan qilib, talabalar qiyosiy tahlil qilish va sintez qilish, muhim bo'lmagan xususiyatlarga asoslanib taqqoslash qiyinlashadi. Aqli zaif odamni fikrlashning o'ziga xos xususiyati tanqidiylik, ularning xatolarini sezmaslik, fikr jarayonlarining faolligi pasayishi, fikrlashning tartibga soluvchi rolining sustligi.

Ushbu bolalardagi xotiraning asosiy jarayonlari ham o'ziga xos xususiyatlarga ega: tashqi, ba'zida tasodifiy seziladigan vizual belgilar yaxshiroq esga olinadi, ichki mantiqiy aloqalarni tanib olish va eslab qolish qiyin kechadi, keyinchalik o'zboshimchalik bilan eslab qolish shakllanadi; og'zaki materialni takrorlashda ko'plab xatolar. Asab tizimining umumiy zaifligi tufayli epizodik unutish xarakterlidir. Aqli zaif bolalarning tasavvurlari parchalangan, noto'g'ri va sxematik. Nutqning barcha tomonlari azoblanadi: fonetik, leksik, grammatik. Yozuvda turli xil buzilishlar mavjud, o'qish texnikasini o'zlashtirishda qiyinchiliklar mavjud bo'lib, og'zaki muloqotga ehtiyoj kamayadi. Aqli zaif bolalar odatdagi tengdoshlariga qaraganda ko'proq e'tiborni kamchiliklarini ta'kidladilar: past barqarorlik, diqqatni taqsimlashdagi qiyinchilik, sekin almashtirish. Ixtiyoriy e'tiborning sustligi o'quv jarayonida diqqat ob'ektlarining tez-tez o'zgarib turishi, biron bir ob'ektga yoki faoliyatning bir turiga diqqatni jamlashning mumkin emasligi bilan namoyon bo'ladi. Hissiy-ixtiyoriy sohasi bir qator xususiyatlarga ega: Tuyg'ularning beqarorligi qayd etilgan. Tajribalar yuzaki,to'satdan hissiy o'zgarishlar holatlari mavjud: yuqori hissiy qo'zg'aluvchanlikdan ma'lum hissiy pasayishga qadar.O'z niyatlari, motivatsiyalari va katta taklifi zaifligi aqliy nogiron bolalarning ixtiyoriy jarayonlarining o'ziga xos xususiyatlari. Aqli zaif bolalar kuchli iroda kuchini talab qilmaydigan oson usulni afzal ko'rishadi. Shuning uchun ularning faoliyatida ko'pincha taqlid va dürtüsel harakatlar kuzatiladi. Talablarning orqada qolishi tufayli aqliy nogironligi bo'lgan ba'zi talabalar salbiy va o'jarlikni rivojlantiradilar. Aqli zaif o'quvchilarning aqliy jarayonlarining barcha bu xususiyatlari ularning faoliyati yo'nalishiga ta'sir qiladi.

Oligofrenopedagogika — aqli zaif bolalarni tarbiyalash va o'qitish haqidagi fan bo'lib, defektologiyaning bir qismi hisoblanadi. Pedagogikaning umumpedagogik va didaktik tamoyillarini qo'llash aqli zaif bolalar ta'lim-tarbiyasida o'ziga xos xususiyatlar kasb etadi. Ta'limiy materiallarni tanlash, mehnat tayyorgarligini aniqlash, aqli zaif bolalarni jismoniy rivojlantirish ishlari tuzatish mazmunini kasb etishi kerak. Tuzatish (korreksiya) deganda aqli zaif bolalarning jismoniy va ruhiy nuqsonlarini to'g'rilash, yumshatish, hayotga moslashtirish tushuniladi. Tuzatish ishlarida nuqsonli bolaning rivojlanish imkoniyatlariga asoslaniladi.

Mustaqil bilim egallash yo'llarini tushuntiradi. Shu bilan birga o'quvchilarning bilish faoliyatlariga rahbarlik qiladi va uni boshqarib boradi. O'quvchilar faoliyati deganda ularning ma'lum bilimlar yig'indisini egallab borishlari tushuniladi. Ta'lim bilan o'qish bir-biri bilan uzviy bog'liq. Bilim egallash ta'lim jarayonining asosini tashkil qiladi va uning asosiy mohiyatini belgilaydi. Bilim, ko'nikma, malakalar egallash jarayonida aqli zaif o'quvchilarning bilish jarayonlari shakllanib boradi hamda ularning hissiyot-iroda sifatleri rivojlanadi. Shular oqibatida o'quvchilarning bilimga qiziqishi, ish qobiliyatlari, tirishqoqlik kabi shaxsiy sifatleri takomillashib, ular bir butunligicha tarbiyalanib, hayotga bo'lgan munosabatlari shakllanib boradi. Shunday qilib, yordamchi maktabda ta'lim va tarbiya yagona o'quv jarayoniga aytanadi. O'qituvchi o'quvchilarni o'qitish bilan birga ularni tarbiyalaydi ham. Ta'lim, tarbiya shaxsning rivojiga qaratiladi. O'quv jarayoni ta'lim, tarbiya, kamolot birligini ta'minlaydigan murakkab

jarayondir. Bu haqida oldingi bo`limda fikr yuritilgan edi. Ta`im, tarbiya, kamolot bog`liqligining murakkabligi asosan ikki omil bilan belgilanadi. Birinchi o`rinillarini, tarbiya, rivojlanish jarayonining tashqi sharoitlari (o`qiluvchining mahorati, uning malakasi, shaxsiy sifatlari, ta`lim-tarbiyani tashkil qilishi, ta`lim-tarbiya usullarining maqsadga qaratilganligi) bo`lsa, ikkinchi omil – ta`lim, tarbiya va rivojlanish jarayonlarining ichki tomoni bo`lib, bular o`quvchilarning yosh, individual va xarakter xususiyatlaridir. S.L.Rubinshteyn haqli ravishda tashqi sabablar, taassurotlar ichki sharoit orqali ta`sir qiladi, degan edi. Shu sababli o`qituvchi ta`lim jarayonini tashkil qilishda ularning barcha xususiyatlarini e`tiborga olish bilan birga, ichki holatlarini, muayyan, yakka bola xususiyatlarini ham nazarda tutishi darkor.

Ta`lim jarayonida o`quvchilarda bilim, ko`nikma va malakalar shakllanib boradi. Pedagogikadan ma`umki, bilim deganda insoniyat tomonidan egallangan obyektiv, muayyan tushunchalar, fikr yuritish, qonun va qoidalar tushuniladi. Ta`lim orqali berilayotgan bilimlar ilmiy xarakter kasb etgan borishi shart. o`quvchilar ongida to`g`ri bilimlarni shakllantirish uchun ta`limda xususiydan uni bilim o`lish tamoyili asosida ish yuritiladi. Bilim bilan malaka uzviy bog`liqdir. Bolalar ma`lum bilimlar asosida misol, masala yechadilar, grammatik tahlil qiladilar. Aqli zaif bolalarda analitik-sintetik faoliyat stereotip mazmunda bo`lganligi uchun ular ko`p hollarda samarali faoliyat usullaridan foydalana olmaydilar. Bu kamchiliklarni bartaraf etish ham yordamchi maktab ta`limining asosiy vazifalaridan biridir. o`quvchilarning bilimlarni egallashlari asosida ko`nikma va malakalar shakllanib boradi va bu o`qituvchidan alohida e`tiborni talab etadi. Aqli zaif bolalardagi dunyoqarashning juda murakkab va dinamik jarayon ekanligi barcha ta`lim bosqichlarida izchil ish olib borishni talab etadi. Har bir insonning hayotida yangi bilimlar, tajribalar oldin egallangan bilimlar tizimiga albatta ta`sir etadi. Yangi bilim, dalillarni egallab borish asosida bolalarning atrof-ruhiyatga, boshqa kishilarga munosabati o`zgarib boradi. Shu tariqa ta`lim jarayonida aqli zaif bolalarda uni o`rab olgan muhitga munosabatning dinamik tizimi tarkib topa boradi.

Bilimlarni egallash, o`rganish xos ravishda bir necha bosqich asosida yuz beradi. Bilishning birinchi bosqichida narsa, voqealar idrok etilib, qisman tushuniladi. Bu bosqichda yordamchi maktab o`qituvchisining asosiy vazifasi mumkin qadar bolalarning idrok etishini osonlashiradigan ishlar bo`lishi lozim. Yangi bilimlar egallash uchun asos bo`la oladigan narsa oldingi bilimlarning qanchalik mustahkam o`zlashtirilganlik darajasidir. Bolalarning qiziqishlari, o`quv materiallarini qanchalik tushunishlari ularning sezgi va idrok xususiyatlariga bog`liq. Bu omillar ular bilish faoliyatlarining o`ziga xosligidan ham kelib chiqadi. Aqli zaiflik nuqsonida sezgi va idrok birmuncha saqlangan ruhiy jarayondir. Markaziy asab sistemasidagi organik jarohatlar natijasida ba`zan ayrim anajizatorlar ishida patologik o`zgarishlar kuzatiladi. Aqli zaif bolalarning sezgi va idrok xususiyatlari ularning tafakkuri, nutqi va boshqa psixik jarayonlarning rivojlanmaganligi bilan yaqin aloqada bo`ladi. Materiallarni dastlabki idrok etish asosida taqqoslash, sodda umumlashtirishlar amalga oshiriladi. Shu sababli o`qituvchi o`quvchilar faoliyatini shunday tashkil etishi kerakki, dastlabki idrok vaqtida materiallar mazmunini ular tushunsinlar. o`qiluvchi savoiilar orqali bolalarning idrok, tushunish darajalarini aniqlab boradi. Ayrim hollarda o`quv materiallarini egallashlarida ifodalilik, hissiy kayfiyat ham katta rol o`ynaydi. Shu asosda idrok etilgan o`quv materiallari tushunilib boriladi. Shu vaqtdan boshlab materialni to`la tushunish boshlanadi. O`quvchilar ayrim narsa, holat, voqealarni boshqaiari bilan taqqoslaydilar. Ular orasidagi bog`liqlikni topadilar, tahlil qiladilar. Shular asosida umumiy xulosa chiqaradilar. Bu bosqichda o`qituvchining muhim vazifasi mumkin qadar bolalarning fikrlash imkoniyatlarini faollashtirishdan iboratdir. Bu bosqich o`zining murakkabligi bilan boshqa bosqichlardan ajralib turadi. Chunki aqli zaif bolalardagi asosiy nuqson tafakkurning rivojlanmaganigidir. Bolalarning tasavvuri bilimlarni egallashda sezgi bosqichidan tafakkur bosqichiga o`tadigan bog`lovchi ko`prik bo`lib, yordamchi maktab o`quvchilarida tushunchalar,

bilimlar shakllanishida asos vazifasini bajaradi. Yordamchi maktab o`quvchilari tasavvurining yuzakiligi, kambag`alligi, aniq emasligini ta'lim jarayonida turatib borish talab etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Burlachuk L.S. Psixodiagnostika: Uchebnik dlya vuzov. SPb.: Piter, 2001.
2. D.A.Nurkeldiyeva, Ya.E.Chicherina "Ilk, maktabgacha va kichik maktab yoshidagi bolalarni psixologik-pedagogik, logopedik tekshirish" T-2014
3. Mamedov K.K., Shoumarov G.,B. Aqli zaif bolalar psixologiyasi. T., "O'qituvchi" 1994.
4. Po„latova P.M. Maxsus pedagogika, Oligofrenopedagogika "G'afur G'ulom" T. 2005.